

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ У НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

УДК 330. 101

Н. М. Бондаренко

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ОБЛІКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розглянуто питання формування облікової політики як окремих підприємств загалом, так і малих підприємств зокрема. Розкрито зміст облікової політики та її призначення, встановлено порядок документального оформлення облікової політики. Обґрунтовано основні напрями підвищення ефективності облікової політики на малих підприємствах.

Ключові слова: бухгалтерський облік, малі підприємства, облікова політика, ефективність.

Рассмотрены вопросы формирования учетной политики как отдельных предприятий, так и малых предприятий в частности. Раскрыто содержание учетной политики и ее значение, определен порядок документального оформления учетной политики. Обоснованы основные направления повышения эффективности учетной политики на малых предприятиях.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, малые предприятия, учетная политика, эффективность.

Features of accounting policy formation have been examined as for separate enterprises in general and for small businesses in particular. The value and the content of accounting policy have been determined and the order of its documentation is given. The main directions for improving the accounting policy effectiveness are settled for small businesses.

Key words: accounting, small enterprises, accounting policies, the effectiveness.

Одним із важливих питань організації бухгалтерського обліку на підприємстві є формування його облікової політики. Прийняття підприємством конкретної облікової політики на поточний фінансовий рік забезпечує організацію бухгалтерського (особливо аналітичного) обліку відповідно до показників форм річної фінансової звітності, зменшує трудомісткість і тривалість формування фінансової звітності, забезпечує використання оптимальних методів облікових робіт для отримання очікуваних результатів фінансово-економічної діяльності підприємства.

Вагомий внесок у розвиток теоретичних і практичних аспектів формування облікової політики підприємств зробили вітчизняні вчені-економісти, зокрема: Ф. Бутинець, С. Голов, Г. Давидов, П. Житний, В. Завгородній, М. Пушкар, В. Сопко та ін. Проте особливості діяльності малих підприємств, ведення бухгалтерського обліку бухгалтером або власником підприємства, які не мають відповідної освіти у сфері обліку, спричинюють все частіше формальний підхід до її

формування, що зумовлює низьку ефективність облікової політики. За таких умов проблеми формування облікової політики підприємств в Україні досі залишаються актуальними.

Метою статті є дослідження механізму формування облікової політики на підприємствах малого бізнесу та розробка основних напрямів підвищення її ефективності.

Відповідно до мети поставлені такі основні завдання:

- висвітлити сутність облікової політики та її нормативно-правове регулювання;
- дослідити особливості формування облікової політики на малих підприємствах;
- визначити основні напрями поліпшення формування та реалізації облікової політики на малих підприємствах.

В умовах ринкової економіки розвиток малих підприємств – це ключ до інновацій, удосконалення, підвищення продуктивності та ефективнішої конкуренції. Водночас бухгалтерський облік є особливо важливою функцією ефективного управління малими підприємствами, зняряддя контролю за раціональним і економічним використанням ресурсів з метою досягнення комерційного успіху і виконання фінансових обов'язків перед державою.

Малі підприємства, як і всі інші суб'єкти господарювання України, зобов'язані вести оперативний і бухгалтерський облік господарських операцій, складати фінансову, податкову та статистичну звітність. При цьому організація бухгалтерського обліку на малих підприємствах повинна базуватися на загальноприйнятих в Україні й у міжнародній практиці принципах і методичних засадах, установлених Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» і положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Встановлені цими нормативно-правовими актами принципи є базовими правилами, якими слід керуватися при веденні бухгалтерського обліку та складанні фінансової звітності. Одним із них є принцип послідовності, який передбачає постійне (із року в рік) використання підприємством обраної облікової політики.

Термін «облікова політика» законодавчо закріплений у Законі України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16 липня 1999 року № 996-XIV та Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності [1; 2].

Міжнародний стандарт фінансової звітності 8 «Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки» визначає, що облікові політики – конкретні принципи, основи, домовленості, правила та практика, застосовані суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансових звітів [3]. Підприємство з урахуванням особливостей діяльності має вибрати найбільш ефективні для нього правила, принципи, методи, процедури та використовувати їх при веденні обліку і складанні звітності.

У Російській Федерації наказом Мінфіну № 60н від 09 грудня 1998 року затверджено положення з бухгалтерського обліку «Учетная политика организации», у якому облікова політика визначена як сукупність способів ведення бухгалтерського обліку, а саме: первинного спостереження, вартісного вимірювання, поточного групування та підсумкового узагальнення фактів господарської (статутної та іншої) діяльності. Облікова політика повинна бути розкрита в складі публічної бухгалтерської звітності [4]. Крім того, з 2002 р. в Російській Федерації є обов'язковим подання документа про облікову політику для цілей оподаткування (до подання першої податкової декларації з ПДВ, податку на прибуток, єдиного податку).

У фаховій літературі можна виокремити два підходи до визначення облікової політики. Перший підхід практично дублює законодавче визначення облікової політики і трактує її як сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємствами для складання та подання фінансової звітності. Другий – визначає облікову політику в широкому розумінні як управління обліком та у вузькому як сукупність способів ведення обліку (вибір конкретних методик ведення обліку) [5].

Отже, справедливо стверджувати, що порядок бухгалтерського обліку та значення показників фінансової звітності великою мірою залежать саме від облікової політики, обраної на підприємстві.

За нині діючим законодавством підприємствам надано право самостійно визначити облікову політику. Так, підприємство самостійно визначає параметри та напрями облікової політики; обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них із дотриманням єдиних методологічних засад та з урахуванням особливостей господарської діяльності й наявної технології обробки облікових даних; розробляє систему і форми управлінського обліку, звітності й контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів; затверджує правила документообороту і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку.

При розробці й прийнятті облікової політики необхідно враховувати, що згідно з п. 2 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи), відповідно до законодавства та установчих документів [1]. Тобто відповідальність за організацію обліку, у тому числі і формування облікової політики, несе власник підприємства або його керівник.

Відповідно до листа Міністерства фінансів України «Про облікову політику» повноваження власника (власників) підприємства встановлювати облікову політику реалізується через визначення у розпорядчому документі переліку методів оцінки, обліку і процедур, щодо яких нормативно-методична база передбачає більше ніж один їх варіант. Розпорядчий документ складається виконавчим органом управління підприємства і подається на затвердження (погодження) власнику (власникам) [6].

Розпорядчий документ про облікову політику може бути прийнятий як базисний на час діяльності підприємства, до якого за необхідності вносяться зміни з визначеного часу. У разі внесення до облікової політики змін, що за обсягом охоплюють більшу частину тексту або істотно впливають на її зміст, розпорядчий документ про облікову політику доцільно повністю викласти в новій редакції [6].

Як показує практика, переважна більшість підприємств документальне оформлення облікової політики здійснює у вигляді Наказу про облікову політику, який після його затвердження набуває статусу юридичного документа. Наказ про облікову політику є основним внутрішнім організаційно-розпорядчим документом, яким регулюється організація облікового процесу на підприємстві та є обов'язковим для виконання всіма службами і працівниками підприємства. Типової форми Наказу про облікову політику немає, оскільки обсяг та порядок його формування не регламентований жодним нормативним документом. Тому при його складанні необхідно керуватися професійним судженням та вимогами законодавчих актів і нормативних документів. При цьому положення облікової політики можуть міститися як у тексті наказу, так і в додатках до наказу. Однак не слід включати до наказу про облікову політику норми, які визначені законодавчими актами та нормативними документами і не потребують вибору від підприємства, а також способи відображення об'єктів у бухгалтерському обліку, які від-

сутні на підприємстві. Це дасть можливість скоротити обсяг наказу і час на його формування. При появі нових об'єктів бухгалтерського обліку, не характерних для фінансово-господарської діяльності підприємства, необхідно внести доповнення до наказу про облікову політику.

Затверджені форми наказу про облікову політику немає, тому він складається в довільній формі, виходячи із специфіки діяльності підприємства і потреб управління. Однак згідно з листом Міністерства фінансів України «Про облікову політику» повинні бути відображені такі елементи [6]:

- метод оцінки вибуття запасів;
- періодичність визначення середньозваженої собівартості одиниці запасів;
- порядок обліку (ідентифіковано чи загалом) і розподілу транспортно-заготівельних витрат;
- окремий субрахунок обліку транспортно-заготівельних витрат;
- метод амортизації необоротних активів;
- вартісні ознаки предметів, що входять до складу малоцінних необоротних матеріальних активів;
- клас 8 та / або 9 Плану рахунків бухгалтерського обліку;
- періодичність (період) зарахування сум дооцінки необоротних активів до нерозподіленого прибутку;
- метод обчислення резерву сумнівних боргів;
- перелік створюваних забезпечень майбутніх витрат і платежів;
- порядок оцінки ступеня завершеності операцій з надання послуг;
- сегменти, пріоритетний вид сегмента, засади ціноутворення у внутрішньогосподарських розрахунках;
- перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат, база їх розподілу;
- перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг);
- порядок визначення ступеня завершеності робіт за будівельним контрактом;
- база розподілу витрат за операціями з інструментами власного капіталу;
- поріг суттєвості щодо окремих об'єктів обліку;
- переоцінка необоротних активів;
- періодичність відображення відстрочених податкових активів і відстрочених податкових зобов'язань;
- перелік філій, представництв, відділень та інших відокремлених підрозділів підприємства, виділених на окремий баланс.

Сам наказ про облікову політику повинен цілком (повністю) відобразити особливості організації та ведення бухгалтерського обліку і складання звітності на підприємстві. При цьому він може бути складений у загальній формі, а може містити розділи і додатки. На практиці найчастіше наказ про облікову політику складається у загальній формі без виділення розділів.

Облікова політика підприємства приймається на кілька років і не повинна змінюватися щорічно. В Україні це визначається принципом бухгалтерського обліку, а саме принципом послідовності.

Зміна облікової політики можлива лише у випадках, передбачених П(С)БО. Відповідно до П(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах» [7], облікова політика може змінюватись у таких випадках (рис. 1). Облікова політика підприємства та її зміни розкриваються у примітках до річної фінансової звітності в описовій формі або прикладанням копії розпорядчого документа про встановлення і змінення облікової політики.

Система бухгалтерського обліку та звітності підприємств малого бізнесу в Україні має свої специфічні особливості, які, насамперед, зумовлені особливостями

ми їх господарської діяльності, а також нормами законодавства України, що безпосередньо позначається на організації та формуванні облікової політики.

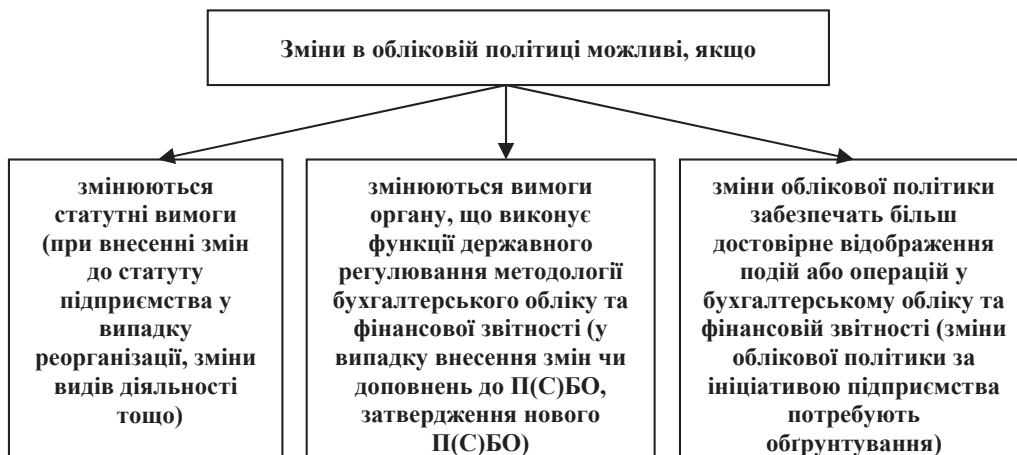

Рис. 1. Зміни облікової політики підприємства

В Україні термін «мале підприємство» офіційно існує з 1991 р. з прийняттям Закону України «Про підприємства в Україні» (втратив чинність з 01.01.2004 р.), який визначив критерії малих підприємств за галузями залежно від чисельності працюючих. Сьогодні критерії поділу підприємств за їх розміром встановлені Господарським кодексом України. Так, відповідно до п. 7 ст. 63 Господарського кодексу [8] залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік всі підприємства поділяються на малі, середні та великі. Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує 50 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує 70 млн. грн. У ст. 1 Закону України «Про державну підтримку малого підприємництва» містяться такі ж критерії, якими користуються при визначенні суб'єкта малого підприємництва [9].

Отже, до основних особливостей функціонування малих підприємств можна віднести: невелику чисельність працюючих, невеликий обсяг облікової роботи та обмежені фінансові можливості щодо залучення висококваліфікованих фахівців із бухгалтерського обліку.

Так, обмеженість чисельності працюючих на малих підприємствах змушує керівництво мінімізувати управлінський персонал, а обсяг облікової роботи та обмеженість фінансових ресурсів не потребує створення окремого структурного підрозділу для ведення бухгалтерського обліку на підприємстві.

Свідомий вибір елементів облікової політики передбачає їх базування на оптимізації оподаткування, виваженій інвестиційній і дивідендній політиці. Дослідження облікової практики малих підприємств свідчить про нехтування цими обставинами, що зумовлено як суб'єктивно (незначний досвід роботи працівників і невідповідність кваліфікаційним вимогам), так і об'єктивно (нездійснення зовнішнього контролю якості ведення бухгалтерського обліку, високий рівень тіньової економіки).

Одним із суттєвих факторів, що впливає на облікову політику малих підприємств, є можливість застосування спрощеної системи оподаткування, обліку та звітності.

Спрощена система оподаткування для малих підприємств передбачає заміну сплати певних видів податків, зборів та платежів єдиним податком.

У сучасних умовах господарювання недоцільне застосування традиційної системи обліку та звітності на малих підприємствах, ця система є достатньо гро-

міздкою і трудомісткою, а за невеликої кількості господарських операцій та обмеженості функціональних служб – неефективною і навіть зайвою. Вимоги, які висуваються до обліку на малих підприємствах – це: простота, ясність, юридична обґрунтованість.

З метою спрощення обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва затверджено:

1. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», яке передбачає скорочену більше ніж удвічі кількість показників Балансу (ф. № 1-м) та Звіту про фінансові результати (ф. № 2-м) [10].

2. Спрощений План рахунків бухгалтерського обліку, яким передбачено лише 27 рахунків, та спрощені методики обліку витрат і визначення фінансових результатів. При цьому зазначено, що суб'єкти підприємницької діяльності застосовують спрощений План рахунків у випадку складання ними фінансової звітності відповідно до вимог П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємства» [11].

3. Методичні рекомендації щодо застосування регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, якими передбачено просту (ведення лише журналу господарських операцій) і спрощену (ведення журналу, Відомостей № 1-м – № 5-м та оборотно-сальдової відомості) форми бухгалтерського обліку [12].

Малі підприємства вибирають елементи облікової політики винятково виходячи з міркувань економічної ефективності й особливостей своєї діяльності, оскільки від установлених методів обліку залежить не тільки об'єктивність і точність розкриття інформації в їх фінансовій звітності, а і величина чистого прибутку підприємства.

Аналіз нормативної регламентації організації та ведення бухгалтерського обліку в Україні, наукової літератури з формування наказів з облікової політики, практики господарювання щодо облікової політики дає можливість визначити такі групи елементів формування облікової політики малих підприємств [13]:

1. Форма ведення бухгалтерського обліку та форми його організації.

Щодо форм організації бухгалтерського обліку, то згідно з п. 4 ст. 8 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [1] для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно обирає одну з чотирьох форм його організації (рис. 2).

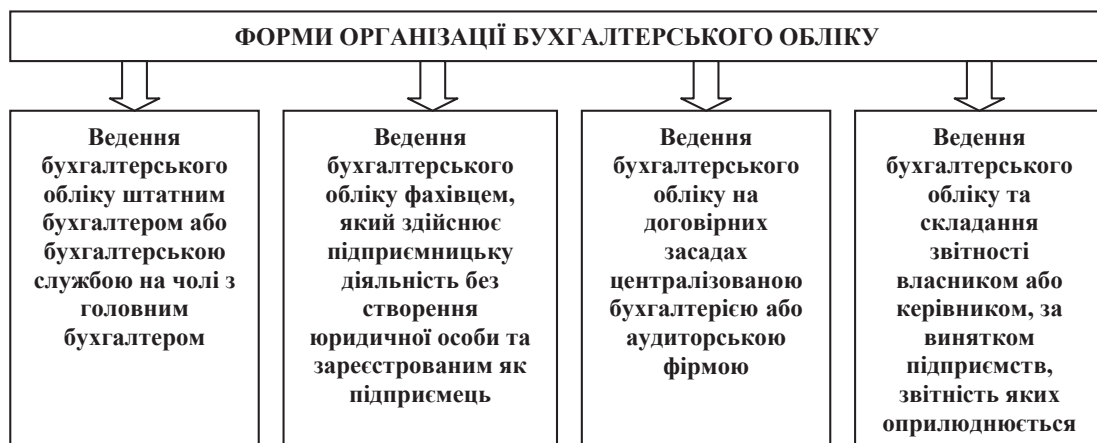

Рис. 2. Варіанти вибору форми організації обліку на підприємствах малого бізнесу

Основою бухгалтерського обліку є чітке та обов'язкове документування усіх господарських операцій. У процесі організації документування і документообігу малі підприємства, як і інші підприємства та організації України, керуються ви-

могами Закону «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність», а також Положенням про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку.

Для документування господарських операцій на малих підприємствах можуть застосовуватися типові міжвідомчі форми первинних документів або відомчі форми, також їм надано право самостійно розробляти первинні облікові документи з урахуванням особливостей господарської діяльності і потреб управління.

Перевірені дані цих первинних документів реєструються й узагальнюються в облікових реєстрах, склад яких визначається формою бухгалтерського обліку.

2. Способи ведення бухгалтерського обліку, що розробляються підприємством.

3. Елементи облікової політики, які враховують спеціалізацію підприємств. Результатом відпрацювання цих елементів є розроблення робочого плану рахунків, обов'язкової складової наказу з облікової політики.

4. Елементи облікової політики, що виникли в діяльності підприємства у звітному періоді. Ця група елементів має бути оформлена як додаток до наказу про облікову політику.

5. Обов'язкові елементи облікової політики. В багатьох стандартах, що регламентують методологію обліку за окремими об'єктами, передбачена можливість використання одного з варіантів.

Отже, визначення облікової політики на підприємстві – дуже трудомісткий і відповідальний процес. Розроблення і прийняття облікової політики підприємства має ґрунтуватися не тільки на глибокому і всебічному вивченні ринкового середовища, потенціалу і перспектив розвитку підприємства, нормативної бази діяльності і ведення облікових робіт, а й на інформації, одержаній бухгалтером-аналітиком після ґрунтовного проведення розрахунків та оцінки фінансових наслідків вибору того чи іншого методу облікової політики.

Висновки. Теоретичні та практичні дослідження формування та застосування облікової політики на малих підприємствах дозволили визначити основні напрями підвищення її ролі в сучасних умовах господарювання:

- оскільки законодавством в Україні досі не встановлено єдиних правил формування облікової політики, то, враховуючи досвід Російської Федерації та вимоги МСФЗ, доречно було б затвердити національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку «Облікова політика», в якому передбачити принципові положення з конкретних принципів, основ, домовленостей, правил та практики, застосованих суб'єктом господарювання при складанні та поданні фінансових звітів;

- розробити та прийняти типову форму наказу про облікову політику, в структурі якого передбачити такі частини: загальні положення (преамбула), методика бухгалтерського обліку, техніка ведення бухгалтерського обліку, організація бухгалтерського обліку.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме підвищенню статусу та дієвості облікової політики на малих підприємствах.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» від 16.07.99 р. № 996-XIV // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 10. – С. 3–8.

2. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. № 87 // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 10. – С. 9–12.

3. Міжнародні стандарти фінансової звітності 2004 ; пер. з англ. / за ред. С. Ф. Голова. – К., 2005. – Ч. 1. – 1340 с.

4. Положение по бухгалтерскому учету «Учетная политика организации», ПБУ 1/98, утверждено приказом Министерства финансов РФ от 9.12.1998 г. № 60н в ред. При-

каза Минфина России от 30.12.1999 г. № 107н [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www1.minfin.ru>

5. **Кутер М. И.** Бухгалтерский учет: основы теории и практики : учеб. пособ. / М. И. Кутер. – М. : Экспертное бюро-М, 1997. – 460 с.

6. Лист Міністерства фінансів України «Про облікову політику» від 21.12.2005 р. № 31-34000-10-5/27793 // Бухгалтерський облік і аудит. – 2005 – № 12. – С. 60.

7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затв. наказом Міністерства фінансів України від 28.05.99 р. № 137 // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 10. – С. 36–37.

8. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV.

9. Закон України «Про державну підтримку малого підприємництва» від 19.10.2000 р. № 2063-III.

10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», затв. наказом Міністерства фінансів України від 25.02.2000 р. № 39 // Все про бухгалтерський облік. – 2011. – № 10. – С. 119–125.

11. Спрощений План рахунків бухгалтерського обліку, затв. наказом Міністерства фінансів України від 19.04.2001 р. № 186.

12. Методичні рекомендації по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затв. наказом Міністерства фінансів України від 25.06.2003 р. № 422.

13. **Давидов Г. М.** Облікова політика : навч. посіб. / Г. М. Давидов, Н. С. Шалікова. – К. : Знання, 2010. – 479 с.

Надійшла до редколегії 11.01.2012